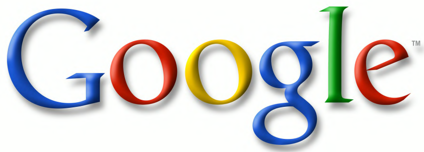
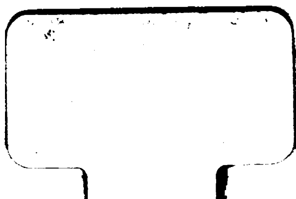

134 Hungary 90

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

I.

IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSUNK ÉS KÖZIGAZGATÁSUNK REFORMJA

AZ ÁLLAMHATALMAK MEGOSZTÁSA SZEMPONTJÁBÓL.

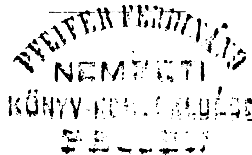
Può dirsi che la storia dell' umanità tutta intera si epiloghi in questa lotta per la libertà; e forse due grandi periodi si mostrano bene distinti per questi soli caratteri della omnipotenza dello Stato o della espansione gradatamente più vigorosa delle forze individuali.

Emilio Morpurgo: La statistica e le scienze sociali. Firenze 1872. p. 159.

IRTA

Dr DELL' ADAMI REZSŐ.

(Felolvastatott az 1880. május 9-én tartott teljes ülésen.)

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1880.

Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja az államhatalmak megosztása szempontjából.

1748-ban jelent meg a modern jogtudományt megalapító mű, mely a jogi tüneményeket társadalmiakra, ezeket természettudományi törvényekre visszavezetni igyekszik; e mű a nemzetgazdaságtan, a statistika és természettudományok akkori fejletlen állapota folytán részletes eredményeiben sokszor tökéletlen, sőt téves, de módszere és látköre által felmagasodik a tudomány mai határáig és maradandó becscsel bír, mert habár a dolog természete szerint — hogy Bacon szép szavaival éljek — még nem lehetett érett »gyümölcshozó,« de új elvei igazsága által kétségtelenűl »fényhozó« mű volt.

Alig szükséges mondanom, hogy e mű, egy lángelmű és nemes lelkületű férfiu életének szellemi aratása, Montesquieu »Törvények szelleme« volt.

Azon maradandó fény, melylyel tudományunk haladásának útját megvilágitá, talán legintensivebben sugárzik ki legfontosabb, a legmagasabb érdekeket érintő, k ö z j o g i részéből. Övé az érdem, hogy az európai tételes közjogoknak és bölcseleti közjogi elméleteknek uralkodott ókori mintáit, hogy a közjogi intézményeinkben maig élő keleti és római imperatori fogalmakat kellő értékre reducálta és az újkor problemáját, az egyéni és társadalmi szabadság összhangba hozatalát az államhatalommal és jogrenddel, felismerte. Övé az érdem, hogy a modern közjog classikus előképét, mely legszerencsésebb volt azon problema megoldásában, hogy az angol népképviseleti alkotmányt amaz ókori minták fölé emelte és a politikai elméletnek összehasonlító szemlélet által realis alapot adott. Övé az érdem, hogy az alkotmányok szellemét és értékét tisztán állami szempontból sem a kormányzat a l a k j á b a n, hanem úgyszólván a n y a g á b a n, gyakorlása módozatában kereste, és e módozat viszonylagosan helyes tanát megállapitotta. Övé az érdem, hogy a polgári szabadság és érdek-

oltalom szempontjából meghatározta az alkotmány anyagi biztositékait, a jogállam feltételeit és folyományait, ezek között elsősorban a hatalmak megosztását, mely által a modern democratia elválik az ókori absolutistikus népkényuralomtól.

A XI. könyv hires VI. fejezetében »Angolország alkotmányáról« a következőket olvassuk:

»Minden államban három neme van a hatalomnak, a törvényhozó hatalom, a nemzetközi ügyeket intéző végrehajtó hatalom, és a polgári jogi ügyeket intéző végrehajtó hatalom.

»Az első által a fejedelem vagy hatóság törvényeket hoz egy időre vagy mindenkorra és javitja vagy eltörli a hozottakat. A második által békét vagy háborút intéz, követeket küld vagy fogad, a biztonságot megállapítja, a támadásokat megelőzi. A harmadik által a büntetteket megfenyiti, vagy a magánosok vitáiban itél. Ez utóbbi biroi hatalomnak, az előbbi egyszerüen végrehajtó hatalomnak nevezendő.

»A politikai szabadság a polgár szellemi nyugodtságában áll, mely annak tudatából ered, hogy mindenkinek megvan a maga biztonsága; és hogy e szabadság adva legyen, a végből szükséges olyan kormány, melynél fogva egy polgár se tarthasson bármitől más polgár részéről.

»Midőn ugyanazon személyben vagy hatóságban egyesűl a törvényhozó és végrehajtó hatalom, akkor szabadság nem létezik; mert attól tarthatni, hogy ugyanazon fejedelem vagy tanács zsarnoki törvényeket alkot, hogy azokat zsarnokilag végre is hajtsa.

»Akkor sincs szabadság, ha a biroi hatalom nincs elválasztva a törvényhozó és végrehajtó hatalomtól. Ha egyesítve van a törvényhozó hatalommal, a polgárok élete s halála feletti hatalom önkényü; mert a biró akkor törvényhozó volna. Ha a végrehajtó hatalommal lenne egyesitve, a biró az elnyomás erejével birna.

»Minden veszve volna, ha ugyanazon ember vagy a mágnásoknak, vagy nemeseknek, vagy a népnek ugyanazon testülete gyakorolná e három hatalmat: törvényt hozni, a közhatározatokat végrehajtani és büntettek és magánviták felett biráskodni.

»Europa legtöbb királyságában a kormány mérsékelt; mert

a fejedelem, ki a két első hatalommal bír, a harmadik gyakorlatát alattvalóira hagyja.«

E tan, melynek lélektani, az emberi természetben gyökerező igazságát már Aristoteles és Seneca ismerték, nem volt merő speculatióból merítve, nem volt puszta formalisticus doctrina. A történet tényeiből vonatott le, azok helyes magyarázatát adta s a későbbi tapssztalatok által igazoltatott. Tehát összhangban állott a valóval, egy tudományos igazságot, a társadalmi lét helyes szervezésének egyik alaptörvényét fejezi ki, mely mint minden társadalmi törvény nem mindenkorra, de a fejlődés jelen korára irányadó, mely nem érvényesülhet bizonyos feltételek hiányában, de mely épen azért mint czél, e feltételek lehető megalkotására kell hogy buzdítson.

E tan hosszú küzdelmeknek, kételyeknek és vitáknak tűzpróbáján ment keresztül.

A Napoleonok visszaéltek és az administratio függetlenségét igazolták vele oly értelemben, hogy az kivétessék a birói ellenőrzés alól; már az első consuli alkotmány 75. czikke az államtanács engedélyétől tételezte fel a hivatalnokok magánjogi vagy büntető jogi beperelhetését magánosok részéről. A köztársaságok ellenben — mint legújabban az 1875-iki alkotmány-törvényekben, — visszatértek a 89-es elvekhez. Léon Faucher hires tanulmányaiban Angliáról bizonyitani törekedett, hogy itt sem áll Montesquieu tana, mert az aristokratia mindkét házban uralkodik s a felső ház politikai és birói functióval bir. (Études sur l'Angleterre t. 2. p. 423.) Sokan azt mondották, hogy e tan nem a hatalmak egyensúlyát, hanem azok mozdulatlanságát, a közigazgatási tevékenység lehetetlenségét okozná; mintha az egyes hatalmak elkülönitése azok harmonikus összekapcsolását a törvényhozásnak bizonyos szükséges souverainitásában — mint Angliában — kizárná. Az emberi szellem ellenmondási hajlama minden tudományos felfedezés elismerését ideiglenesen gátolja, legtovább természetesen olyanét, melynek tárgya közvetlen érzékelés alá nem esik, melynek helyességéről igy mindenki közvetlenül meg nem győződhetik, és melynek terjedése, közelismerése ennélfogva részben tekintélytől függ, melylyel a tévtan is fel lehet ruházva az azzal kapcsolatos érdek által.

Az emberek természetében rejlik a vágy, és végre minden államhatalom is csak emberekben él, a hatalmat fentartani, növelni, feltétlenné tenni. Igy minden kormányban megvan a természetes törekvés absolutismusra, miért mindegyik reá szorúl a korlátozás biztositékaira. »A hatalom odáig megy, hol határokra talál« mond Montesquieu, »hogy azzal ne lehessen visszaélni, szükséges tehát a dolgok oly rendezése, hogy hatalom állitsa meg a hatalmat.« És Anglia kivételével, mindenütt teljesen meg is volt az absolut kormányhatalom, mely teljének feladásáról, megosztásáról és csorbitásáról tudni nem akarhatott. Nem egyedül a jobbak belátása, hanem az érdekeltek kényszere kellett arra, hogy a helyes nézet győzelmét kivívja. És minden önző tévtanitás és minden érdekelt erőszak ellenére, a szellemi és anyagi hatalommal való minden visszaélés daczára, Montesquieu helyes tana megtette lassu bár, de szakadatlan világhóditását és diadalmenetét, az amerikai és franczia köztársaságok constitutióin kezdve a XIX. század minden alkotmánychartájába, minden liberális pártprogrammba és ott diszlett az 1791. september 11-iki déclaration des droits de l'homme-ban: »Toute société, dans laquelle la garantie des droits n'est pas assurée, ni la séparation des pouvoirs déterminée, n'a point de constitution.«

Voltak nagy szellemek, első köztük Rousseau, nyomában Robespierre és Payne, kik visszaestek Platon és Aristoteles, az ókori nagy sociálisták, vagy Hobbes, Spinoza, Leibnitz, Vico, az újkori nagy theokratok tévhitébe az államnak mindent absorbeáló egységes szerves lényéről; kik akkor is, midőn mint Grotius, Pufendorf, Haller, az egyéni szabadság államállapitó feltétlenségéből indulnak ki, tényleges eredményeikben természeti vagy isteni jog elmélete utján az államuralom feltétlenségéhez jutnak; kik akarva, nem akarva, szellemi ősei egy irányban Baboeuf, St. Simon és napról napra növekedő hiveiknek, más irányban — les extrêmes se touchent — Herder, Schelling, Hegel, Stahl, Bonald, de Maistre, Lammennais, a reactio ki nem haló seregének, szóval a modern communismus, socialismus, theokratismus elméletének.

Rousseaunak, e politikai Condillacnak, mechanikus, mathematikai államtanától a logikai következetesség Sieyés abbé alkotmányához vezet; a királynak csupán suspensif veto-ja a tör-

vényhozásban, a forradalmat már elkerülhetlenné teszi. A culmináló forradalom, a convention nationale 1793-ban ismét magához ragadja a végrehajtó hatalmat is, sőt ezt kiterjeszti a birói hatalom, a parlamenti réglements fölé; ezáltal a legabsolutistikusabb reactio és terrorismus jellegét ölti magára, előkésziti a forradalom bukását, egyengeti az imperatori dictatura útját.

De mindezen eszmei és ténybeli ephemer oscillatio nem reágált lényegesen a haladás iránytűjére; mindezen mulandó túlhajtás és szükséges ellenáramlata nem compromittálhatta állandóan a helyes alapot, a melyből kiindult, és melyet Francziaországban az administrativ absolutismus ellenében már a XVIII. században az u. n. angol iskola, Montesquieu, Delolme, Voltaire és nemzetgazdászati szempontból a physiokraták, Quesnay, Turgot kijelöltek volt. Il n'y a pas de préscription pour les idées utiles, mondá Necker; a reformmünek 1793-ban megszakadt fonalát újra felvette 1815-ben a 89-es elvekhez visszatérő mozgalom.

A restauratio fényes nevei, élükön a XIX. század Voltaire-je, a szabadságjog nagy bajnoka, Benjamin Constant, az alkotmányjog hirneves doctrinairjei: Royer-Collard, Guizot, Duvergier de Hauranne, Barante, Daunou, Pellegrino Rossi; az egyéni szabadság és korlátolt államhatalom újabb szószólói: Tocqueville, Vinet, Odilon Barrot, Jules Simon, Édouard Laboulaye; és a francziák nyomaiban minden culturállam legjobbjai: Bentham, Stuart Mill, Cobden, Bright, Lieber, Romagnosi, Gioberti, Minghetti, Morpurgo, Castelar, Kant, Zachariae, Mittermaier, b. Eötvös Jósef azon nemes küzdelmet folytatták, melyet Montesquieu meginditott volt, és melyben ők a rendőrállam mindenhatósága ellenében, mely Laboulaye hires definitiója szerint a salus publica révén a jót gátolja, hogy a roszat megelőzze, a jogállamot, az egyéni és társadalmi szabadságot proklamálják, melynél fogva az államhatalom csak a roszat büntetve, a jót megengedi, melynél fogva a birói hatalom nem lehet az administratio alárendelt ága, hanem önálló, független oltalma minden egyéni jognak magával az államhatalommal szemben is.

Mily merész újitást tartalmazott Montesquieu tana, azt ma, midőn legalább a törvényhozó és végrehajtó hatalom megosztása és helyes viszonya megszünt vitásnak lenni, csak úgy itélhetjük

meg helyesen, ha korának politikai állapotaira tekintettel vagyunk. Francziaországban, e continentalis mintaállamban, nemcsak a törvényhozó hatalom egyesült az états généraux megszüntetése óta a korlátlan végrehajtó hatalommal a király személyében, hanem a független birói parlamentek sem szoritkoztak természetes hivatásukra, a nemzeti akarat és tett összhangjának őréűl szolgálni, ők is illetéktelen befolyást gyakoroltak úgy a közigazgatásra, különösen rendőri, egyházi és sajtóügyi ágára, mint a törvényhozásra, a királyi rendeletek beczikkelyezésének, alkalmazásának megtagadása által (remonstrance et refus d'enregistrement.) A parlamentek conservativ makacssága ellenében természetes és szükséges reactiót képezett azok megszüntetése a forradalmi törvényhozás által és ennek túlkapása a birói hatalom terére.

Óriási haladást észlelünk, ha ezen állapotokat vagy még d'Alembert és Diderot encylopaediájának formuláit összehasonlitjuk a mai franczia közjoggal, mely valóban az egyéni szabadság és közérdek kiegyenlitése. A privilegiumok és absolutismus államát felváltotta a jogegyenlőség és politikai szabadság állama.

A politikai organisatio, mint eszköz, a társadalmi organisatiónak, mint czélnak, szolgál. A hatalmak megosztása azaz függetlensége egymástól meg lett határozva azon kényes határvonalokon is, melyeket a közigazgatási jog alapelvei képeznek. E közigazgatási jog a rendezett pénzügy egyik lényeges tényezőjének, a cour de comptes-nak biráskodása, de különösen az államtanácsnak, illetve 1848 óta ennek s a semmitőszéknek vegyes biróságának iudikaturája által, melyet az alsó fokon itélő praefecturai tanácsok híven követnek, a közigazgatás és törvénykezés tényleges és észszerü határait megállapitó jogtudomány és törvényhozási tudomány nagy és fényes irodalma által, a közigazgatási jog codificatiójának kezdeményei és az eljárásnak különösen 1864/65-ben javitása által annyira kifejlesztve és különösen oly világosságra és praecisióra emelve lett, minőt az angol mintajog alkalmi törvényzüre, mely elvtől s elmélettől idegenkedik, alig tűr. Igaz, hogy az alaki tökélylyel az anyagi tartalom lényeges hibái párosulnak. Hiányzik logikus rendszer, túlzott a közérdek oltalma a magánossal szemben, ki csak panaszra jogosult, midőn

nem szerzett magánjog sértése forog fenn; sokszor illusoriussá, politikai visszaélések eszközévé válik a közigazgatási hivatalnokok felelőssége az által, hogy a fegyelmi hatalom a kormánytól függő ügyészség kezében van, a sértett fél pedig közvetlenül birói uton elégtételt nem kereshet; anomália, hogy a legfontosabb, mert a hatáskört elválasztó esetben, t. i. a közigazgatási és birói közegek illetőségi összeütközésének esetében administrativ forum itél, bár nyilvános, szóbeli, contradictorius, ügyvédi képviselettel való eljárás alapján, mert minden itélés törvényalkalmazás helyessége fölött, tehát az administrativ eljárás törvényessége fölött is, világosan birói functio.

Lényeges javitást tartalmaz e tekintetben Belgium közigazgatási joga, hol úgy a positiv, mint a negativ conflit de compétence esetében a semmitőszék itél; és Nypels e részben az 1846-ki törvényt méltán mondhatta az alkotmány jelentékeny kiegészitésének. Belgium e téren különben is a legelőrehaladottabb államok közé tartozik. Irodalmát Tilemans, Brouckere, Fooz, Havard stb. munkái diszitik. A Belgique judicaire néhány év előtt közölte Barras igazságügyminiszter alkalmi nyilatkozatát, melyet jóslatnak vehetünk; oly előadást helyeselt ő abban elvileg, mely az egyén minden sérelmét, akár magán-, akár közjogi természetü igényét mint jogügyet, a rendes biróságokhoz utasitandónak vélt. Csak e helyes elv kivitelének nehézségeit látta még leküzdhetleneknek. A jövő iránya ezzel kétségkivül adva van.

Franczia nyomon jár Németalföld és Spanyolország közjogi fejlődése, franczia mintákat követnek irodalmi kitünőségeik: Pinto, Bosch-Kemper úgy, mint Serna, Colmeiro stb.

A közigazgatási jog fejlődését tovább vitte a franczia közjog olasz sarja is, melyet politikai radicalismusa közvetlenül Anglia mellé emel. Irodalmi kitünőségei, mint Mancini, Rosmini, Bonghi, Gabba, Minghetti, Borgatti, Serafini, Mamiani, Esperson stb. reformeszmék dolgában fölülmulják a Chauveau, Solon, Macarel, Pradiers-Fodéré, Laferrière, Dareste, Batbie, Aucoc stb. tulnyomóan positiv jogi munkásságát.

Németország ellenben sokkal távolabb áll a jogállam eszméjétől, bármily merész socialistikus reformelméleteket szült

legyen reactionarius politikája és bármily vivmánynak tartsa az utolsó évtizedekben szervezett, a francziához sem hasonlitható közigazgatási biráskodást, hasonló alapokon Badenben (1863), Ausztriában (1875), Bajorországban (1850, javitva 1878) egyrészt, Szászországban (1873), Hessenben (1874., 1875), Württembergben (1876) s Poroszországban (1872., 1875., 1876) másrészt, melyek irodalma (Weitzel Badenről; Prazak, Kissling, Ulbrich, Grünewald, Pann Ausztriáról; Krais, Kahr Bajorországról; Bernewitz Szászországról; Hohl, Sarwey Württembergről; Brauchitsch Poroszországról) alig egyéb a positiv jog hermeutikájánál. Sőt Németország újabban, különösen a birodalom porosz hegemonia alatt, jogállami szempontból, a »jogászi érzékenység« szempontjából, mint Gneist jogérzék helyett mondta, egyenesen hanyatlott, mélyen sülyedett. Ezért csak sajnálnunk lehet azon uralkodó, csaknem kizárólagos befolyást, melyet Németország joga és irodalma saját jogéletünkre, különösen irodalmunkra gyakorol. Volt Németországban, így Poroszországban, már a XVII. s XVIII. században, midőn legnagyobb bölcsészei, Leibnitz, Wolff stb. csak ó- és középkori rendőrállammintát, boldogitó, felvilágosodott absolutismust javaltak, minőt Nagy Frigyes és II. József tényleg gyakoroltak, volt akkor is nagy biztositéka az egyéni jognak a politikai hatóságok felelősségében, a testületi biróságok ellenőrzésében. E biztositék megszünt 1848 után. Elmozditható egyes birák, teljesen függő ügyészek, kinevezett ügyvédek, közigazgatási biráskodást gyakorló politikai hatóságok, — Landrath és miniszterium, — felsőbb hatóság engedélyének szüksége alsóbb beperléséhez, mind oda hatottak, hogy a hivatalnokoknak, kezdve a minisztereken, büntetőjogi és magánjogi felelősségét tényleg megsemmisitsék és ez állapotokról méltán mondhatta maga Gneist, hogy minden »Dorf- und Kreisparlamente« mellett beállott a »Schutzlosigkeit alles öffentlichen Rechts«. Az emlitett uj alkotások pedig sehol sem voltak kielégitők. Hogy hasonló osztrák állapotokon, melyeknek megfelelt a Stubenrauch-féle irodalom, a Bonczok, Mariskák, Fésüsök méltó nemzője, — mennyit lenditett az uj alkotmányban a birói hatalom czimén alapjogul igért közjogi birodalmi biróság szervezése, azt napjaink története illustrálja

legjobban, midőn alaptörvényt is kijátszanak rendeleti uton álparlamentarismus segélyével. De reactiót, sülyedést észlelünk a domináló német elmélet terén is. Kant és Fichte egykor az állam első, sőt kizáró czéljának vallották az igazságügyet. A régi, a mult század végétől 1848-ig terjedő közjogi irodalom nevezetesebb képviselői, Schlözer, Mayer, Ancillon, különösen Aretinon és Klüberen kezdve, Feuerbach, Pfeiffer, Rotteck, Welcker, Puchta, Mittermaier, Wächter, Zachariae, Schmitthenner, de még az administrativ hatóságok igazságszolgáltatását türő Pfizer, Mohl, Gönner, Weiler, Protobevera, Linde is, ha különben bármily álláspontot foglaltak is el a mindenkor utánzott franczia mintákkal szemben, és bármily szelid volt a nyugati német államokba átszivárgott doctrinär liberalismus a harminczas és negyvenes években, mely hozzánk is elhatott: legalább azon komoly szellem nemesíté azt, minő a hannoverai és kurhassiai alkotmányvitákban kitört, és kevés kivétellel legalább elvben elismerték a nevezettek mind a jogállam egyik követelményeül azt, mit Bähr legujabban úgy formulázott, hogy az administratiónak annyiban a biróság alá rendeltetnie kell, a mennyiben a közérdeknek is jogot kell uralnia.

Ellenben az új elméletek úgy tudományos, mint gyakorlati szempontból hanyatlást, reactiót tüntetnek fel.

Hanyatlást tudományos szempontból, midőn Sehelling, Hegel tanaihoz füződvén, a »szerves« állam és jog tanait hirdetik és ad absurdum viszik. Igy a nagy Bluntschli hires általános államjogában (Allgemeines Staats-Recht) és a terjedt német állami szótárban (Deutsches Staatswörterbuch) az állam azon szerves fogalmából indul ki, hogy az »egy országnak h i m n e m ü e n s z e r v e z e t t s z e m é l y l y é v á l t népe«. Hasonló csodás szervességi tanokat hirdetnek Josef Held (Staat und Gesellschaft stb.), Lorenz Stein, Albert Schäffle és a minorum gentium serege. Azután keserüen panaszkodnak — p. o. Bluntschli — a kor értelmiségének érzéketlensége fölött, mely e szerves tanokat megemészteni képtelen!

De fontosabb hanyatlást látunk e szerves tanokban gyakorlati szempontból is, mert sokkal rendszeresebb, tapasztaltabb, bölcseletibb ezen államtani reactio, mint a Savigny-féle törté-

nelmi iskoláé 1815 után volt; épen úgy, mint maga a reactionarius politika szervezettebb és ügyesebb volt 1848, mint 1815 után.

Az 1830-tól 1848-ig virágzott német liberalis jogpolitikai iskolát körülbelül azon szinben tüntetéfől e reactionarius irodalom, a minőben az 1815-től 1830-ig uralkodott történeti iskola a mult század észjogi bölcseletét tüntette fel: mint idealis, sentimentalis, speculativ korlátolteszüséget.

Igy Bluntschli, Held, Stein stb. az államjog egészen más természetét vitatják, mint a minő a magánjogé. Az egyén közjogai is nem az egyén, hanem az állam érdekében léteznek szerintök s igy az egyéni szabadság és biztonság szempontjai alárendelendők a magasabb államérdeknek. Bluntschli még elismeri ugyan, hogy a közjogi vita igazságügy, melyet czélszerübben itél el a biróság — esetleg külön közigazgatási biróság, minő a franczia — mint maga a politikai, közigazgatási hatóság, de azért nem lát jogellenest vagy helytelent ez utóbbi expediensben sem és a régibb liberalis német jogászok azon követelményében, hogy ezen igazságügyek is a rendes biróságok által birálandók el, »túlzott jogászi maximát« lát. Lorenz Stein, a társadalmi tudomány embere, a nagy nemzetgazdász és hegelianus államböIcsész, ki nálunk is tekintély, az »organischer Staat« fogalmi magaslatáról lenézi a korábbi törekvéseket és gúnyolja a német tudósok hiú fáradozását az administratio és iustitia objectiv határának fölkutatásában, mert ily határ és különbség nem létezik; az államhatalmak megosztása nevetséges formula, melylyel foglalkozni 1848 óta Francziaországban sem akadt többé eléggé korlátolt elme. Nem ismerték a megváltó fölfedezést, melyet Stein tett: »Die vollziehende Gewalt, das ist die That.«

Pedig egy korlátolt elméjü, mert az államhatalmak megosztásában hivő párizsi jogtanár, ki ott 1835-től 1845-ig a Cours du droit constitutionnel-t előadá, véletlenűl azt irta e hires munkájában: »le pouvoir exécutif c'est l'action.«

És Stein, ki mindent tud és idéz, e szellemi elődjét sok dologban, annak négykötetes munkáját, de még csak Pellegrino Rossi nevét sem emliti. A mi pedig azt illeti, hogy 1848 óta franczia iró sem lát többé problemát az államhatalmak megosztásában és objectiv különbséget igazságügy és közigazgatási

ügy között, szabadjon csak egyik európai celebritásnak, Jules Simonnak, La liberté politique czimü művéből — mely 1848 után, először La liberté czimü műben jelent meg — 1871. évi negyedik kiadása után a következő helyet idéznem: »Semmi sem ellentésebb lényegében, mint a végrehajtó hatalom, melyre az összes társadalmi erők kormányzata van bizva, és a birói hatalom, mely soha sem cselekszik, mely nem tesz egyebet, mint minősíteni. A végrehajtó hatalom a törvények haladó erejét képviseli, a birói hatalom pedig azoknak fentartó erejét képezi. A végrehajtó hatalom a nemzet érzelmeiből tartozik ösztönzését meríteni, a birói hatalom feltétlen érzéstelenséggel tartozik határozni. Minden emberi intézmény között a legkevésbbé emberi. Közönyös logika, mely a törvényt alkalmazza úgy, a hogy van, a nélkül, hogy valaha módosítaná az elvet, a nélkül, hogy tekintettel lenne a személyekre. Nemcsak büntetést szab a büntevőkre és itél a felek polgári pereiben, hanem akkor is, midőn az államnak, mint személynek érdeke védelmezendő, a birói hatalom dönt a magánosok és állam között; és midőn a magánosok az állam, vagy az államközegei által magán vagy közérdekeikben sértetnek, ismét a birói hatalom az, mely kijelenti, vajjon a törvény szolgája azt megsértette-e vagy azon túlment-e. Valóban az anarchiának sajátszerű, és a legsajnosabb, mert képmutató alakja volna az, hogy igazságos törvényt, melyet a nép alkotott, a kormányzók megsérthessenek és e kormányzókat a birák felmentsék.«

Ezek után Stein elméletéről, mely Gneistnek és az angol közigazgatási jognak félreértéséből látszik eredni, rövid lehetek. Sarkpontja két-két kategoriának megkülönböztetése: a jog és kereset egyrészt, érdek és panasz másrészt; ennek ismérve s alapja a forrás minősége legyen: törvény és rendelet. De e fogalmak nem fedik egymást, határozatlanok, önkényleg képezettek. Hol a törvény ritka forrás, mint nálunk, ott alig lenne kereshető jog. Végre a rendeletnek törvénypótló, sőt szükségben törvényrontó erő tulajdoníttatván, ez elmélet tényleg a kormány absolutismusát, az administratió zsarnok mindenhatóságát szentesíti.

A valódi problema, köz- és magánjog határa, vagy a jog fogalma, itt teljesen el van ejtve. Ebben csak hanyatlást látunk a jó régi német iskolapolitikusokhoz képest, kik kevesebb szellem-

mel, de több alapossággal és a nehézségét el nem escamotirozó őszinteséggel jártak el, midőn az igazságügy és közigazgatási ügy tárgyilagos fogalommeghatározását és a jó administrativ igazságszolgáltatás feltételeit kutatták.

Hermann Rössler, a nemzetgazdászat egyik reformatora, a socialis közigazgatási tudomány másik nagy képviselője, elitéli ugyan Gneist érveivel Lorenz Stein képtelen tanait és elitéli Gneist porosz reformművét és a maga részéről a jogállamot a közigazgatási j o g államának mondja, de mindamellett ő is alárendeli az igazságszolgáltatást a végrehajtó hatalomnak, nem lát benne mást, mint a kormányzati imperium egy ágát és Gneistnek szellemében az administratio függetlenségét odáig viszi, hogy annak intézkedései (szerzett magánjog sértésén kivűl) birói uton ép oly kevéssé legyenek megtámadhatók, mint magok a birói itéletik.

Szóval az administrativ iustitia, az extraordinaria iurisdictio, a római imperatori tanok ismét felűlkerekednek azon korban melyben még nagy angolok is akadtak, mint Carlyle és Disraeli, kik a parlament felelősségéről elmélkedtek és visszaállítani kivántak erős királyságot, minő az 1648-iki forradalom előtt létezett; ama korban, melyben III. Napoleon Julius Caesart játszott és a Bismarck-féle chamaeleontikus politikának tűzfolyása a német államjogot folyékony viaszkká tette.

Még a tételes közjog száraz tudománya is érdekesebb, odaadóbb, tendentiosusabb lesz, mint a particularis porosz, württembergi, bajor stb. jognak, a Simon, Rönne, Hoffmann, Mohl, Pötzl stb. irodalma volt.

Új általános államjog lép fel: a német birodalomé és némi titkos összefüggésben azzal a római birodalomé, Laband és Mommsen alkotásai.

Mommsen és Treitschke a történet nagy meghamisítói Caesar és nagy kanczellárja dicsőségére. Az új tudomány, melynek új vallása is van, a pessimistikus bölcsészet, magát κατ᾽ ἐξόχην realisnak adja ki; positiv oldala a létezőnek igazolása quand même; positivismusának negativ éle az előbbi obiectiv állambölcsészet megvetése; nem ismer Montesquieu-féle sentimentalis allotriát polgári nyugalomról, egyéni szabadságról; úgy gondolkodik, mint

a létező politika cselekszik, ez pedig ugy cselekszik, mint Reinecke Fuchs, bármint siránkozzanak is e fölött a meghaladott moral-politika epigonjai, Trendelenburg és elvtársai. A csel és erőszak új világmorált létesít; a korlátolt »magánjogi« ethika itt visz-hang nélküli vox in deserto.

Legjellemzőbb e részben két nagy szellemű férfiu, Frantz Holtzendorff és Rudolf Gneist működése. Az első a német-franczia háború előtt (1869.) megjelent »Principien der Politik« czímű munkában Machiavelli szellemében irja le a reálpolitika programmját, az állam nemzeti és hatalmi czéljainak fölényét ideális czéljai fölött. A hatalmak felosztása csak az egységes állam szétszakítása, az állandó összeütközések alapja; a nép bizalma az annyiszor tévedő és igazságtalan biróságokban és bizalmatlansága a politikai hatóság irányában gúny tárgyává tétetik; a hatalom birtokosai figyelmeztetnek, hogy néha jó a népet a jelzett összeütközésekhez szoktatni.

A vir fortissimus, az elmélet Bismarckja, a porosz és birodalmi »reform« egyik nagy alkotója és tömjéntelen mű szerzője, dr. Rudolf Gneist, a nagy tanár, képviselő, államférfiu, ki a liberalismus formáiban és történeti paradoxonok takarójában az »erős államot« propagálja.

És miután ő leginkább jellemző hőse az uj tudománynak és eléggé ismert, befolyásos nálunk is, vele részletesebben foglalkozom, tanainak lényegét vázolom.

Ő a XIX. század reactiojával a XVIII. század »naiv« bölcsészete ellen érez. Leirta a feudalis Anglia intézményeit, melyeket a hely szinén ismert meg, és mélyen fájlalja az angol aristokraticus állam jelen átalakulását, az amerikai és főleg a franczia demokratikus radikalismus áthatása alatt, mely országok most visszaadják Angliának a kölcsönt, melyet a XVIII. század »anglomaniájában« tőle vettek volt. A 10,000 activ békebíró, az angol aristokratikus államszervezet legerősebb oszlopa Stuart Mill szerint, és a jury a szerves kapcsot képezik társadalom és állam között, mely nélkül nincs üdvösség, mert Gneist állama nem eszköz, hanem szerves önczél, a társadalomnak nem sphaerája, hanem egész kosmosa. E socialistikus államért lelkesen pártolta és a porosz reformban keresztülvitte a közigazgatási tisz-

teletbeli hivatalok (Ehrenamt) szervezetét és a birodalmi biró-sági szervezetben a népelem (Schöffen) felvételét. Csak úgy válik a polgár választásjoga igazolttá, midőn az államhivatal kötelessége vele jár; csak igy terem állami érzék, igaz közérzület a részvétlen önző tömegben.

Mert a történeti közjog és állam és az új demokratikus társadalom között nagy ellentét támadt, mely örök kriziseket, politikai és sociális forradalmakat szül. A népfenség tana destructiv volt: az államellenest szervezte az államban. A parlamentarismus elfajult, a pártpolitikai sajtó és egyesülés nem képes és nem akar obiectiv igazságot keresni. Midőn e legnagyobb alkotmánybiztosítékok hatálytalanoknak bizonyúltak, akkor nevetséges, újakat követelni, franczia-belga mintára alapjogokat keresni.

Csak a szilárd jog, a történeti, királyi hatalom, a conservativ állam és egyház a társadalom felett, csak ezek válthatnak meg a bajtól.

A társadalommal ismét szervesen összekapcsolt állam szilárd jognormái majd kibékítik a társadalmi osztályok gyülöletét, melynek létét tagadni, a szabad ipar és szabad tulajdon korának gazdasági, társadalmi érdekharmoniáját állítani, merő képtelenség.

Jellemző a reálpolitika e socialistikus programmjában a bizalom az állami befolyás, állami nevelés erejében. Mert concedálja a középeurópai gazdasági társadalom hasonló fejlődését, az azzal járó radikális demokratia logikus voltát, a franczia, illetve román népek által Németországra gyakorolt politikai áthatásnak természetességét és a német nép ellenszenvét a tervezett conservativ reformok iránt; de még is azzal biztat, hogy az angol állam teljesebb ismerete a német u. n. általános államjog, vagyis a generalisált franczia-belga alkotmányjog tanainak hamisságát igazolni fogja és hogy a politikai bölcsészet idealizmusát félretolja majd a realis, történeti, positiv irány, az individualis angolgermán nemzeti genius cultusa.

Mert a francziák félreértették az angol jogot, Blackstone gyakorlati könyvét, mely nem ad fogalmat az angol jogról, tömjéntelen statutumainak, döntvényjogának, gyakorlatának ismerete nélkül; félreértették az angol jogot, mint félreértették a görög drámát. És mint Voltairet corrigálta Lessing, ugy Montesquieut

corrigálja dr. Rudolf Gneist, az angol közjog germán szellemének ismertetője.

Montesquieu »szép elmélkedései« a hatalmak megosztásáról csak a franczia izlés aesthetikájára mutatnak, bizonyos »symmetrikus« jogosultsággal birnak.

A német utánzások pedig csak a multnak tiszteletreméltó gondolatörökségét — ugy látszik örök hereditas iacens — képezik; a franczia gyújtó szavak phrasisok voltak realis alap nélkül.

A népképviseleti kormány ius gentium ugyan, de az a népképviseleti és királyi hatalom küzdelmét szülte a törvényhozó, végrehajtó és hatalomért. A népfenség, szabadság, egyenlőség, testvériségtanai desorganisálták az államot, felforgatták a törvényhozó és végrehajtó hatalom helyes germán viszonyát, mely az, hogy a király rendeletei képezik a törvényhozást, és hogy a népképviselők, mint egykor a rendek, — csak bizonyos korlátjai a királyi praerogativáknak.

E helyes tan helyét elfoglalta a franczia szörnyfogalom egy végrehajtó hatalomról, mely a népképviselők törvényakaratának puszta gépies foganatosítása legyen, mi az initiáló, souverain királyi imperium teljes megsemmisítése volna.

Igy áll a fokozat: Bluntschli még a német felett álló jeles franczia közigazgatási jogot ismer. Stein már erről nem akar tudni, de még a végrehajtó hatalom fogalmában hisz. Végre Gneist kimutatja, hogy Stein felfogása elméletileg következetlen, téves, gyakorlatilag alaptalan, mert ellenkezik a positiv germán közjoggal és reális életszükségletekkel.

A francziák — mint nem értettek a művészethez, bölcsészethez — »nem ismertek soha valódi törvénytiszteletet, nem is képesek reá.« A franczia jogtalansággal szemben áll a germán hűség és ebből kimagasodik a Hohenzollern-ház törvényhűsége. A gall perfidia és korlátoltság Gneistnél ugy, mint Steinnél néha oly czélzás tárgya, mintha csak Bismarck lapját, a Norddeutsche Allgemeine Zeitung vezérczikkét irnák.

Igy akarják ellensúlyozni a XVIII. századnak, a franczia bölcsészetnek és társadalmi mozgalmak befolyását a német népre, melynek legnagyobb férfiai a szellemi élet minden terén lelke-

sedtek volt ama bölcsészet és mozgalom iránt. Igy akarják elsilányítani és valóban — mint Börne mondá — Európa inasaivá tenni e nagy és nemes népet.

Gneist elitéli a tudatlan laikusok merészségét, politikai dologhoz szólani, de elitéli a jogászokat is, kik az egyedül tanult és értett magánjogból, pandekta-fogalmakkal construálnak közjogot. Csak a porosz hivatalnokok s azon régi practikus iuristák találnak kegyelemre, kik mint Pfizer elfogadták az administrativ hatóságok biráskodását, kik elismerik a királyi teljhatalmat.

Gneist szerint czélszerű ugyan a iurisdictio és administratio közegeit elválasztani, mint már a XVIII. században belátta a nagy porosz Churfürst, de csak azért, mert a nehézkes biró nem képes gyors cselekvésre, közigazgatásra; már a közigazgatási biráskodást meg kell hagyni a politikai hatóságnál, mint a 48-iki frankfurti parlament alkotmánya is meghagyta volt; azt rendes biróságra ruházni annyi volna, mint birói administratiót és a hatáskörök összezavarását restituálni. Ez a sophistika mesterműveinek egyik gyöngye.

Csak a legfelsőbb fokon a ki nem elégítő egyes ministeri iurisdictio helyett »független« hivatalnokok s laikusok testületi biráskodása szervezendő. Igy is lett a nagy porosz reformban, mely 1872—1876. létesült. El van választva a tiszta administrativ, a szükségkép, bármely hivatali pragmatika mellett elbocsátható egyes hivatalnok által végzendő közigazgatás az administratio vitákban való biráskodástól, melyet első fokon ellát ugyanazon politikai hatóság, mely administrál (Amtsvorsteher), mit Gneist personalunionak nevez, de már másodfokon a kerületi politikai hatóság kiegészítve laikus elemmel testületté, és — bár három instantia Gneist szerint sok a jóból — utólsó fokon hasonló alkotású semmitőszék, mely revisio in iure által a jogegységet biztosítja. Ezen a városi magistratura mintájára készült szervezetnek kiegészítését képezik a birodalmi birósági szervezet, a birodalmi polgári és bünvádi eljárás, melyek a sértett magánosnak több oltalmat nyujtanak a felelős hivatalnok irányában, mint a korábbi porosz rendszer.

Ezen reform által, melyet Gneist szerényen a nagy birodalmi kancellárnak tulajdonit, szerinte megtestesült a tökély eszménye, messze túl van szárnyalva minden európai állam, még az

angol minta is. »Ein Ausbau der Unterlagen unseres Staats, der an Tiefe und Energie keine Parallele in der heutigen europäischen Welt findet.«

Bähr, Schmitt stb., kik Gneist vázolt, hamis elméletét, sophismáit és impractikus paradoxáit czáfolják, kik ma is a jogállam követelményeül igazolják azt, hogy a rendes biróság itéljen minden igazságügyi, tehát közjogi, administrativ vitában is, csak a régi iskola előitéleteit reprodakálják Gneist szerint, ki támadásaikat »unklare, erfolglose Anfechtungen, unhistorische Vorstellungen« stb. censurákkal traktálja és őket a német közjogi fejlődés történetének alaposabb tanulmányozására utalja. A közjogi vitát, hol az állam magasabb érdeke nem lehet csak egyenjogu fél, nem üthetni a civilis actio kaptafájára, a mint p. o. bünvádi perben nem lehet az államügyészszel egyenjoguvá tenni a védőt. Ez Gneist jogállama. Emlékeztet Stahlra, ki azt mondta: »Der Staat soll Rechtsstaat sein, das ist die Losung und ist auch in Wahrheit der Entwickelungstrieb der neueren Zeit. Er soll die Bahnen und Grenzen seiner Wirksamkeit wie die freie Sphäre seiner Bürger in der Weise des Rechts genau bestimmen und unverbrüchlich sichern und soll die sittlichen Ideen von Staatswegen, also direct, nicht weiter verwirklichen (erzwingen), als es der Rechtssphäre angehört. Dies ist der Begriff des »Rechts-Staats«, nicht etwa, dass der Staat bloss die Rechtsordnung handhabe ohne administrative Zwecke, oder vollends bloss die Rechte der Einzelnen schütze. Er bedeutet überhaupt nicht Ziel und Inhalt des Staats, sondern nur Art und Charakter, dieselben zu verwirklichen.« De e szép és igaz szavak tudvalevően nem gátolták IV. Frigyes Vilmos szellemes jogbölcsészét a legmaradibb reactióban. Igy Gneist is áradoz a jogállamtól, de az alatt azon erős államot érti, melynek nagy kovácsa Siegfried Bismarck. Igaza volt Hermann Rösslernek, midőn e porosz reformműről mondá: »Da ist keine Decentralisation, keine Selbstverantwortlichkeit der Laienbeamten, keine Jurisdiction, keine Gerichtsbarkeit nach dem strengen Inhalt des Gesetzes. Die hinter populären Schlagworten nur schlecht verdeckte schöpferische Unfähigkeit der preussischen Verwaltung hat Deutschland in den

letzten Jahren Milliarden gekostet und noch vieles Andere, was sich nicht beziffern lässt.«

De e reformtanok ma dominálják a német irodalmat. A Holtzendorff-féle encyclopaediában E. Meier a rendes biróságok közigazgatási biráskodása ellen mint Roma locuta sorolja fel azon három érvet: a közigazgatási jog ismeretének nehézségét, a ténykérdés túlnyomó fontosságát és a közigazgatás különbeni megbénitását, mely érveket már 50 év előtt megczáfoltak Németországban is.

Mindezek után nem csodálhatjuk, hogy a IV. német jogászgyülés Dr. Eberty azon inditványa felett, hogy a rendes birák iurisdictiója kiterjesztendő a közjogi vitákra, napirendre tért, mert e kérdést nem látta eléggé előkészitve; a XII-ik német iogászgyülés pedig minden előkészitő vélemény és annak mondható vita nélkül egyhangúlag elfogadta Gneist inditványát külön közigazgatási biróságoknak szervezése iránt oly mintára, mint fentebb ecseteltük. A nagy német tudósok e gyülése »kegyes hálával« (az elölülő szavai) vette Gneist fejtegetéseit a franczia, badeni, osztrák rendszer alaphibájáról, administrativ vitában jogmértéket, törvényhatárt keresni; az olasz rendes birósági eljárás helytelenségéről, mely kizárja a laikus elemmel a selfgovernmentet; a közjog természetéről, melynél fogva a közigazgatási panasz sem önálló egyéni jog, a közigazgatási kereset pedig épenséggel képtelen valami, mert »die Verwaltungsdecretur ist an und für sich schon Rechtspflege.«

E nyomorult tanoktól vajha óva lenne közjogi irodalmunk, vajha a magyar alkotmányszellem általuk soha meg nem mérgeztetnék és közvetlen összefüggésbe hozatnék az angol és román népek doctrináival s az ideiglenesen megszakitott, Kant iskoláiban megállapodott régibb német irodalommal.

Hazánk állapota 1848-ig sokban hasonlitott a régi német birodaloméhoz. Mint ott a Moser által emlitett 1736. január 10-iki Reichshofrathsbeschluss által, itt az 1723-iki kuriai szervezésben jutott némi kifejezésre a birói és kormányhatalom elválasztása, bár az udvari kanczellária és helytartótanács birói hatásköre részben fenntartatott, tényleg pedig e kormányszékek a királyi imperium révén minden igazságszolgáltatási ügybe beavat-

kozhattak és néha be is avatkoztak. Alsó fokon megmaradt az olcsó patriarkalis rendszer: a megye választottjai igazgattak is, törvénykeztek is, és az uri hatóság, a földbirtokkal járó iurisdictio, fentartá a hűbérállam legnagyobb jogtalanságát. Nálunk az absolutistikus jogegység, a királyi hatalom telje, a »toute justice émane du roi« sem érvényesült szerencsétlen kormányzati viszonyaink folytán. A nemzeti jogfejlődés a politikai nyomás alatt megállapodott a municipalis és úri jogszolgáltatások tarkaságánál, a megyei foederationál, törvényhiánynál, állami reformképtelenségnél, jogállam és valódi önkormányzat lehetetlenségénél.

Az 1790/91-iki mozgalom felkarolta ugyan az államhatalmak megosztását is a 12. t. cz. tanusága szerint; de e mozgalom papiroson maradt, a következő kedvezőtlen kor elnyomta, a későbbi democratikus áramlat elfelejteté azt.

Midőn Európa politikai forrongásban volt, nálunk s a németeknél a költészetben pezsgett a nemzet szellemi élete; politikai reactio virágzott, melyet actio meg nem előzött.

1825-től 1848-ig küzdött a conservativ aristokratikus reformpárt a radicalis democratikus iránynyal, mely végre győzelemre jutott. De e küzdelemben, mely leginkább a vezérek személyei körül forgott, Széchenyi és Kossuth irataiban, alig akadunk tárgyunkat érintő politikai doctrinára, czélszerüségi érvekre.

A traditió s előitélet egyik oldalon, az érzelemizgatás és szenvedélygerjesztés a másikon, sokkal hathatósabb eszközei voltak a népszerü agitatiónak, mely néha socialistikus jelleget öltött.

Érdekesen illustrálja az akkori állapotokat Kohn váltóhamisitó bünesete, kit az udvari kanczellária ismételt leiratokban vizsgálati fogságból szabadlábra bocsátani rendelt, mit a pestmegyei törvényszék a pestmegyei közgyülés helyeslő feliratainak oltalma alatt következetesen megtagadott. A vonatkozó közgyülési tárgyalásokon 1846. augusztus 27-én s november 19-én és 1847. junius 10-én a birói függetlenséget az 1790 : 12. t. cz. alapján vitatták s annak sértését a kormánynak igazságszolgáltatási ügybe való beavatkozása által visszautasitották. A dolog vége királyi decretum kibocsátása lett, melynek a megye ellen nem állhatott (Pesti Hirlap 1846. szeptember 3., nov. 19. 1847. junius 17. számai.)

Végre 100 év után, 1848-ban, Montesquieu tana nálunk is érvényre jutott; az állam és társadalom összhangját biztositó népképviseleti kormány megalkotva, ezzel a törvényhozó és végrehajtó hatalom megosztása szentesitve és viszonyuk alkotmányosan rendezve lett.

Az 1848 : 3. t. cz. kiegészitése volt az alkotmány visszaállitása után alkotott 1869 : 4. t. cz., mely különösen 1. s 19. §§-aiban, összefüggésben az 1868 : 54. t. cz. 8., 51. s 297. §§-aival a birói és végrehajtó hatalom megosztását és viszonyát szabályozta.

A jogügyi bizottságnak jelentése a törvénykezési eljárás főelveiről (1868. évi 294-ik ülés. Országgyülési irományok 1868 : 329. sz.) és a képviselőháznak tárgyalásai az 1869 : 4. t. cz. felett (1869. évi 34—48-ik ülés) odamutatnak, hogy e megosztás csak munkaosztásként jellemeztetett, mi megfelelne p. o. a socialista Schäffle nemzetgazdasági felfogásának. A tárgyilagos jogpolitikai szempontokat háttérbe szoritotta a pártpolitikai taktika, az ellenzék küzdelme a birói kinevezési rendszer ellen, melynek elodázása végett és nem benső összefüggése miatt, az együttes k ö z i g a z g a t á s i ujjászervezést sürgették, kik a jogállam ez alapkövének lerakásában, az önálló birói hatalom szervezésében, csak a megyei hatáskör csorbitását és vészes bureaukratikus centralisatio alpháját látták.

Az ellenzék legalább a csekélyebb jogügyeket, a tyúkpereket, mint Várady Gábor nevezé, a szolgabirói iurisdictiónak megmenteni óhajtá, és Tisza Kálmán már akkor utalt az angol békebirói mintaintézményre. A birói s végrehajtó hatalom határkérdése futólag megpendittetvén Várady Gábor által, Hrabár képviselő az 1869. junius 24-iki ülésen azt felelé, hogy a tudomány arra nézve még nem jutott megállapodásra, mi a parlament tudományos informatióját kimerité. Emlitést érdemel Várady Gábor megjegyzése, hogy a birói és közigazgatási hatóságok illetőségi összeütközése igazságügyi vita, melynek elintézése birói teendő, miért helytelen volt azt a miniszteriumra bizni. Ez ugyan nem gátolta később a kormányra jutott ellenzéket abban, hogy számos igazságügy feletti illetőségi vitát a miniszterium hatáskörébe ne vonjon, mit a semmitőszék p. o. a gyámügyi törvénynyel szemben türt, híven ragaszkodván az 1868 : 54. t. cz. 50. §-ának be-

tüihez, melyek szerint csak **b i r ó s á g o k** illetőségi összeütközése felett itélhet.

E szerint ki van ugyan mondva, hogy az igazságszolgáltatás és közigazgatás különválasztatnak, hogy a biróságok nem járhatnak el más, mint törvénykezési ügyekben, mert eljárásuk különben hivatalból észlelendő semmiségi esetet képez, de nincs megállapitva az, hogy mi tehát törvénykezési és mi közigazgatási ügy, mi sok esetben kétes és így számtalan illetőségi összeütközésre alkalmat ad. És részünkről tévesnek tartjuk a jelen igazságügyminiszternek az 1880. évi költségvetési vita alkalmával tett azon magyarázatát, hogy minden, bár administrativ intézkedésből származó m a g á n j o g s é r t é s most is rendes birói uton a fiskus ellenében orvosolható, mi tudtunkkal sem a régi, sem a fenálló gyakorlatnak meg nem felel. Tévesnek tartjuk azon nyilatkozatát is, hogy csak oly esetek, melyek vitás közjogot vagy közigazgatási érdeket érintenek, nem utasíthatók a rendes biróságokhoz, mert különben ezek túlterheltetnének; ezen gyakorlati nehézséget részünkről a közigazgatási külön biróságok alkotásának indokai között a leggyarlóbbnak tartanók. A municipalis közegek eljárása olcsóbb ugyan az államra nézve, de meg is felel az árának.

Sajnálatunkra az 1880. évi nagy országgyülési viták a közigazgatási reform felett az administrativ és törvénykezési ügy problemáit szintén mellőzték és a formalis szervezés felszinére szoritkoztak.

Sajnos e mellőzés, mert csak a hatáskörök objectiv, tárgyszerü megállapitásában hajtható végre nagy alaptörvényünk és mert ennek hiányából sok félreértés, önkény, zavar eredt és fog eredni.

Azt hiszik még tekintélyes jogászaink között is némelyek, mint p. o. a büntető törvénykönyv életbeléptetése iránti tanácskozásokból is kitünt, hogy igazságszolgáltatási ügy az, mi a biróságok hatáskörébe, közigazgatási ügy, mi a közigazgatási közegek hatáskörébe utasittatik, tehát a **s u b j e c t i v** felosztást, a megosztást az alanyban, a **t á r g y i** osztályozás **a l a p j á v á** teszik, mi a helyes logikának egyenes felforgatása.

A szolgabiró, ki rendőri kihágás felett vagy bagatell-perben itél, ez ügyet nem teszi administrativ természetűvé. E részben a törvényhozás hatalma mivel sem nagyobb, mintha azt akarná decretálni, hogy ha a közlekedésügyi miniszteriumhoz utasitana gymnasiumi szervezést, ez ne legyen többé közoktatási, hanem vasúti ügy, vagy hogy, ha a kereskedelmi miniszteriumhoz osztaná be az ujonczozást, ez ne legyen többé honvédelmi, hanem postaügy. A törvényhozás a helyes logikát megsértheti ugyan, de azért a természetes rend felbontása logikussá nem válik és a tárgyak és tények logikája nem szenved változást. E kérdést hivatott közjogi iróink: Récsy, Korbuly stb. nem látszanak észrevenni; a hatvanas években a »Magyarország« egy czikksorozatában tárgyalta azt Csemegi Károly, ujabban Concha, Lechner stb. tanulmányai érinték. A magyar jogászgyülés, a német nyomán, csak az államhivatalnokok felelősségéről nyilatkozott. Az irodalom és szakértelmiség áthatását a most virágzó gyakorlati aerára természetesen e kérdésben is nélkülözzük.

Igy csak azon tényt kell constatálnunk, hogy törvényhozásunk az 1869-iki alapot, a birói és végrehajtó hatalom elválasztását, öt év óta elhagyta s ahhoz visszatérni eddig mi hajlamot sem mutat.

Természetesen lehetnek igazságügyi, politikai szempontok, melyek indokolhatják törvénykezési ügyek elvonását a biróságoktól, a mint terhelésüket közigazgatási ügyek ellátásával indokolhatják.

De az e részben nálunk szereplő érveket, u. m. némely ügyek csekélységét, a közigazgatási eljárás olcsóságát és a históriai traditiót részünkről adott viszonyaink között sem tartjuk helyes igazságügyi politikai szempontoknak.

A számszerinti csekélység mértékét, mely az érintett érdek fontosságát alanyára nézve mibe sem veszi, mely mögött azon cynismus rejlik, hogy a szegény állam csak gazdag polgárának oszt megnyugtató igazságot, az egyenlő jognak legszentebb elveivel oly homlokegyenest ellenkezőnek tartjuk, hogy azzal compromissumra lépni szerintünk egyértelmü a jog feláldozásával a politika, és pedig rosz politika kedveért. Hivatkoztak az angol békebiróra. Ritkán tapasztaltuk parlamentáris vitában is az ana-

logia és hypothesis törvényeinek oly esetlen sértését, mint ezen hivatkozásban. Az angol békebiró relative qualifikált rendőri és igazságszolgáltatási közeg; birói eljárása, hol fontosabb, collegiális, hol egyes birói, felebbezhető a quarterly session-hez, a békebirák gyüléséhez, a rendes központi biróság pedig mindenkor beavatkozhatik és magához vonhatja az ügyet (writ of certiorari, mandamus). Biztositékot nyujt a békebiró büntetőjogi és magánjogi felelőssége minden dolus és culpa (without reasonable cause) esetében, mely felelősség alapján ellene a személyében vagy vagyonában sértett fél törvényes elégtételt közvetlenül és birói uton nyerhet; biztositékot nyujt még administrativ eljárására nézve is, a kifejlett törvényes anyagi közigazgatási jog, melynek sértéseért az administrativ közeg ép ugy felelős rendes biróság előtt, mint bármely törvényes magánjog sértéseért; biztositékot — the last not least — nyujt végre az emberek minősége, nemcsak minimalis 1000—3000 frtnyi évi tőkejövedelem, hanem pusztán azok kinevezése folytán is, kik, mint Blackstone mondja, »of the best reputation and most worthy men of the county« — a megye legjobbhirü s legtöbbet érő emberei. Egy mivelt, gazdag, független angol aristokratát, ki szellemi és anyagi erejét a közszolgálatnak feláldozza, ki büszke őseinek önzetlen példájára és mint ők, pártatlan igazságszolgáltatásának köszön tekintélyt és bizalmat az őt környező népnél, melynek viszonyait ismeri, párhuzamba helyezni a magyar falusi biró paraszturi hatóságával, kinek ősei apja, kinek miveltsége a miatyánk, kinek ambitiója a zseb, ez valóban oly logikai merészség, melyet a legjobb akarat sem alakithat igazságügyi politikai érvvé. Főok a legheterogenebb functiók ujabb összevegyitésére, most mint hajdan, a költségszempont szokott lenni. Politikai arithmetikánk igen egyszerű: az érdekek tárgyi becslése és összhangba hozatala helyett a budget, bizonyos minuendo licitatio megállapitása, melynél a legolcsóbb, a legkevesebbet adja és kapja, kinek hangja a leggyöngébb, a legnyomatéktalanabb. Már pedig a nyugoti culturállamok példája, melyek akkor, midőn mai állapotainkhoz hasonló fejlődési fokon állottak, nagy, lángelmű és lángerélyű jogreformáló igazságügyi kancellároknak örvendeztek, nálunk úgy látszik csak — elrettentően hat. Ennek egyik oka és hatásában ehhez hozzájárul

közértelmiségünk fejletlen és szervezetlen volta. Még az irányadó körökben sincs meg kellő mértékben belátása annak, hogy a culturczélokra és köztük első helyen az igazságügyre költött beruházások productiv természetüek, hogy azok még a gazdasági jólétet is emelik, a mennyiben annak alapfeltételeit — a jogbiztonságot és joguralmat — létesitik és erősbitik. E belátás hiányában, igazságügyünk szakadatlan árlejtése mellett, méltán félünk azon elkésett tapasztalattól, hogy az igazságszolgáltatáson kezdő államcsőd leghamarabb visz teljes anyagi bukáshoz is.

Végre a traditió népszerűségét, a megrögzött előitéletet kell emlitenünk azon okok között, melyek az 1790-ben előkészitett, 1848-ban kivivott jogállami alapok ellenében tisztán empirikus, elmélet nélküli reactióra késztettek. A következményeiben teljesen át nem értett intézmény, mint idegen ültetmény, nem verhetett eléggé mély gyökereket, hogy annak következetes és teljes kifejlődése meg ne akadályoztathassék. És ily esetben nem a felvilágositás kötelességét, hanem az inconsequentia jogát meritik a közvélemény gyengeségéből azok, kik előtt az imperium ma is dominium: ius utendi et abutendi.

Az 1869-iki többség nem látta át teljesen a dolgok összefüggését, midőn nem merte a modern iustitiától válhatlan modern administratiót is szervezni, hanem concessiót tett azoknak, kik a nemzeties intézmények sánczaiban mint Faust lemurjai tényleg csak az egységes magyar culturállam sírját ássák. Mert a szabadság és jog intézményei csak együtt, teljesen és következetesen alkotva és alkalmazva, hozzák a várt gyümölcsöket; e biztositék hiányában azonban erőtlenek a reactió hatalmával szemben. Alig húnyt el a közértelmiség nagy vezére, Deák Ferencz, és az osztályos örökösök gyengesége, habozása már elejtette a drága vívmányt és túltengésre segité a meghaladott rendi állam alapintézményét, a megyei érdek szempontját.

A megye, a vis inertiae-re épült, nemzetietlen foederativ állam mikrokosmusa, állam az államban, mely országos politika nagyzásával a jó közigazgatást csak gátolta, nem biztositotta; a megye, azon ősalkotmány bástyája, mely a nemesi várnauralom eszköze és refugiuma volt; a megye, a frank-germán hadszervezet intézménye, ez legyen azon nemzeti alap, mely a modern

jogállamot, a politikai szabadság biztositékait, az önkormányzatot magán hordja! A megye választott hivatalnokai az államkormányzatot paralysáló önkormányzatot tényleges felelősség nélkül gyakoroljanak és ez legyen a megváltó selfgovernment!

Valóban lehetetlen az autonomia és önkormányzat fogalmainak ez összezavarásánál meg nem emlékeznünk Gneistnek ebben találó szavairól: »Man redet von Selbstverwaltung, aber Jeder will dabei nur beschliessen, was Andere ausführen sollen« és »der Staatswille kann nur ein Wille sein, oder es ist überhaupt kein Staatswille« da. Es ist nur Trägheit des Denkens, welche nicht einsieht, dass die Aemter aus Ernennung nothwendig sind, um den ausgesprochenen Gesammtwillen zu verwirklichen.« Már az 1870: 42. és 1871: 18. t.-cz. egészen hibás alapon indul. A megye és község »saját ügyeinek« kormányzata sem a társadalomra átruházott államkormányzatot, a valódi angol önkormányzatot nem képezi, sem a franczia központositott államhivatalnoki kormányzat egységes hatalmát a közjólét előmozditására létrejönni nem engedi.

Nagyon messze vezetett a hátramozgás: 1825, talán 1790 mögé.

Már gróf Dessewffy Emil irta »Alföldi leveleiben« az évenkint tizenkétféle statutumot létesitő megyéről, mint igazságszolgáltatási és közigazgatási intézményről, hogy: »a helyhatósági tehetőségben össze vannak zavarva a törvényhozási, birói, fenyitő- és rendőri hatalmak, — az adókivetési és felosztási tehetőség stb. A nemzeti függetlenség eszméje csak illusió, ha vele szemközt 52 részletes függetlenség áll.«

Mi pedig elfelejtettük mindezt és szaporitottuk a függetlenségeket és illusiókat és összevegyitettük az alig megosztott hatalmakat.

Azzal mentegetik, hogy a hatalmak megosztása, mint egy hivatalos lap nem rég magyarázá, csak a tudósok vesszőparipája és hogy a nép nem elégedetlen. Erre csak azt felelhetni, hogy a tudósok vesszőparipája sokkal hasznosabb lény, mint a tudatlanság vesszőparipája, és hogy a hozzáértő jogászok és az érdekelt iparos osztály elégedetlenségének nyilvánitásaival szemben azt, hogy a nép alatt ez esetben értett tudatlan parasztosztály nem

szerkeszt sérelmi feliratokat és ellenzéki czikkeket, még saját elégedettsége jelének sem vehetjük.

Az eszmék és intézmények fejlődésének e futólagos vázlata után előadásunk kimért keretében a jogállam követelményeinek, jó igazságszolgáltatás és közigazgatás azon feltételeinek felemlítésére kell szoritkoznunk, melyek nélkül a hatalmak megosztását biztositani és következetesen kivinni nem lehet. E követelmények és feltételek között kettő lényeges. Az első az anyagi közjognak, és pedig alkotmány- és közigazgatási jognak — ebben az administrativ közegek jogi felelősségének — oly kimeritő törvényes szabályozása, minő a magánjogé. Természetesen ennek kezdeményeit sem látjuk p. o. u. n. pénzügyi jogunknak tényleg pénzügyi jogtalanságnak codificálásában. Ki valaha a közigazgatás p. o. a közlekedésügy terén foglalkozott, elijedhetett a tételes jog teljes hiányától, melyet a politikai hatóságok még általános jogelvekkel sem pótolhatnak, mint a jogtudó biró pótolhatja a magánjogi törvények hiányát, mert a politikai hatóságok az általános jogelveket sem ismerik, a minek elég jelét adják azután ugy classikus iudicaturában, mint classikus rendeletekben. Ezekben virágoznak a Mittermaier által jellemzett azon »leidigen Billigkeits-Theorien, womit man die wohlerworbenen Rechte der Einzelnen nach dem Leisten eines sogenannten Gemeinwohls zu richten und zu recken sucht.« Ezekből hiányzik a jog lényege: az egyenlő mérték, hiányzik a jog alakja, következetesség és rendszeresség.

A közjog legfontosabb részeinek — vallásszabadság, egyesülési jog stb. — rendezetlenségével szemben azt szokták mondani, hogy csak elméletben hiányosak, tényleg türhetők állapotaink a szabadelvü szokások és gyakorlat folytán. A régi indifferentismus és apathia érv legyen a törvényes oltalom alkotása ellen. Méltán kérdhetjük a semmittevés ezen apologiájával szemben Benjamin Constant-tal: »Est on libre, quand c' est la douceur des moeurs publiques ou la modération d'un ministre qui est la seule garantie du citoyen?«

Nincs okunk büszkélkedni a patriarkális ius non scriptummal. Inkább sajnálni lehet egyáltalán az egyetemes jogfejlődés szempontjából azt, hogy mig a római illetve 16. századbeli olasz ius privatum receptiójával kifejlett magánjogot nyert Európa,

addig hasonló fejlettségü, rendszeres ius publicum alkotására eddig képtelen volt, az arra vállalkozott természetjogi tudomány hibás alapjai folytán.

A második lényeges követelmény az, hogy legalább minden egyéni jog feletti vita, akár magános és magános, akár magános és az állam között, akár közjog akár magánjog felett folyik, ily jog administrativ sérelmének üldözése, végre a birói és közigazgatási hatóságok illetőségi összeütközése, mint törvénykezési ügyek, a független, felelős, rendes biróságok hatáskörébe utasittassanak. Ezeket a nálunk tervezett, részben nem jogtudó laikusokból, túlnyomóan közigazgatási hivatalnokokból alkotott külön közigazgatási biróságok nem pótolhatják, legkevésbbé nálunk, hol az átlagos miveltség csekély. Nincs, nem lehet bizalom függő, az államérdek részére hajló és a birói impassibilitáshoz nem szokott közeg jogosztásában, midőn az egyén és állam érdekei, jogai egymással szemben állanak. Bizalom hiányában pedig ezen igazságszolgáltatás nem lehet alkotmányos.

Lélektani lehetetlenség, hogy normalis ember, ki igazgatni, cselekedni, parancsolni szokott a kormányzat érdekében, megfelelhessen a nehéz birói functiónak a kormányzati érdek ellenére is. Ezen az emberi természetben rejlő igazságot megerősiti évezredek tapasztalata.

»Es gibt nur eine Gerechtigkeit« — mond Feuerbach, — »eine doppelte Justiz, eine Justiz der Gerichte, eine Justiz anderer als richterlicher Behörden, hat nicht viel mehr Sinn, als eine rechte Justiz in Gegensatze zu einer nicht rechten, eine gesetzmässige im Gegensatze zu einer willkürlichen.«

A szolgabiró vagy alispán azáltal nem válik alkalmas biróvá, hogy igazságszolgáltatási functiót ruháznak rá. »Eine Administrativ-Justiz ist keine Justiz, eben weil sie eine Verwaltungsjustiz ist«, mond Puchta.

Az ellenvetéseket e követelmény ellen rég megczáfolták. Kifejtették, hogy az állam érdeke nem szenvedhet, hanem csak nyerhet az által, ha minden jogsértés megtorolható, megelőzhető lesz. Az államnak sem lehet más, mint jogos érdeke. És az önkény hatalmával rendelkező és ez által szükségkép depravált kormányközegek közvetlenül is, közvetve is kárositják magát az állam-

hatalmat. Kifejtették, hogy a rendes biró szakértelme itt épugy elég, mint a polgári élet ezernyi viszonyaiban, melyek gazdasági technikai oldalát szintén nem ismeri, de nem is kell, hogy ismerje; csak a jog alkalmazásról van szó, ugy a magánjogi mint a közjogi vitában; az esettel változó administrativ instructio pedig természetesen nem lehet jogforrás. Kifejtették, hogy az administratio gyors és független eljárását fel nem függeszti, csak utólag megitéli a biróság, a közigazgatás menete tehát nem szenved, rendes lefolyása nem zavartatik az által, hogy fölötte is, mint minden különben változó, előreláthatlan, önkényü felett, a jog és annak hivatott őre, a jogtudó biró áll. A közigazgatási hivatalnokok tekintélyét sem sértheti a jogi ellenőrzés, hacsak azon félelmességet, melyet a büntetlen jogtalanság hatalma szül a népben és a melylyel a politikai hatóság jogi ellenőrzés hiányában felruházva lenne, nem tekintjük kivánatos, jogos tekintélynek Ha a mi biráink itélhetnek ministeri rendelet törvényessége felett, akkor itélhetnek szolgabirói és adóbehajtói intézkedés jogossága felett is. Rámutattak a minden érvnél hitelesebben bizonyitó kisérletre, két virágzó culturállam, Anglia s az amerikai Unio példájára, tapasztalatára.

A valódi akadály tehát, mint minden alkotmányos követelményé, csakis a kormányok absolutismusa. »Mint az államok gyermekkorában az egyén az önsegélyt csak nehezen engedi csorbittatni, ugy a kiképzett államalkatban a kormány.« E találó szavakkal magyarázza Zachariae, hogy rendezett államokban sincs minden jogügy birói hatáskörbe utasitva. Csakis nálunk járul ehhez ez időszerint az igazságügy példátlan inferioritása, mely a ressort-érdekek egyenjoguságának ürügye alatt teljesen alárendeltetett a pénzügyi és belügyi politikai tekinteteknek és hatalmaknak. Eléggé jellemző legujabb példa erre, hogy a közigazgatási biróságok szervezésébe mint politikai ügybe (!), be nem foly igazságügyi kormányunk.

Nem bocsátkozhatunk itt részletes fejtegetésbe a közügyek jogi eleméről vagy a felállitott helyes elv kiviteli módozatairól. Csak jelezni akartuk, hogy ezen elv a jogállam standard-ja, mely től elpártoló jogász tudományunk renegatja.

Azt mondja Blackstone, miután elsorolta az angol polgár

alapjogait személyes biztonsága, szabadsága és magántulajdona tekintetében, hogy e jogok értéke semmi sem volna, azokat biztositó, oltalmazó jogok (secondary rights) nélkül. E biztositékok a parliament alkotmánya, kiváltságai, hatalmai, a királyi előjogok törvényes korlátai, a biróságok igénybevételének joga, a sérelmi panasz s a fegyver.

Kiemeli a birói hatalmat, mely egyedül hű őre a törvénynek, az élet, szabadság és tulajdon e legfőbb urának. Idézi a Magna Charta szavait: »Nulli vendemus, nulli negabimus aut differemus rectum vel iustitiam«; és az angol e részben soha sem ismerte a magán és közjog azon római elválasztását, melyet a caesarismus nyomdokaiban járó európai absolutismus felállitott. Szándékosan mellőzöm Kent, Story, Baird vagy Bagehot, Freiman, Spencer hires műveit; felütöm egy — ha szabad e kifejezéssel élnem — angol ultramontán közjogi irónak, George Bowyernak 1854-ben megjelent müvét: »Commentaries on the universal public law« és ott is találom az angol alkományjog alapelvei közt a törvényhozó, végrehajtó és birói hatalom elválasztását, a római jogi irók által vitatott oszthatlan hatalom czáfolatát, Montesquieu idézését: (p. 215 squ. 222. 231 squ.)

Azt olvassuk A. Batbie volt államtanácsos, hires »Traité du droit public et administratif« (Paris 1861—68, hét kötet) első kötetében Montesquieu tanával megegyezően:

»Minden kormány magában viseli a törvényhozó, végrehajtó és birói hatalomnak legalább csiráját és a különbség az absolutismus és szabadság között ez elemek összezavarásától vagy elosztásától függ. Egyesítve a korlátlan egyeduralmat, a régi Velencze vagy a Convention despotismusát alkotják. Elválasztva és egymás által ellensulyozva szabad kormánynyá, alkotmányos monarchiává vagy köztársasággá lesznek.«

Felsorolván a polgárok alapjogait (I. 58. l.) az egyenlőség, személyes szabadság, magánlak és tulajdon szentsége, vallás-, sajtó-, ipar- és egyesülési szabadság, kérvényezési jog oltalma után, emliti a nyilvános, ingyenes igazságszolgáltatást, az administrativ közegek felelősségét s a hatalmak megosztását.

A tanulság levonása mindezekből nemcsak a német uralkodó elméleteknek, hanem egyszersmind hazai állapotainknak

satyrája. Hitelünket pedig nem azok rontják, kik e satyrát irják, hanem a kik csinálják és fentartják. A hitel realis alapját rontják le, kik reformnak hirdetik azt, hogy majd a mi administrativ közegeinkből közigazgatási biróságokat állitanak. Azt tartják, hogy jelenlegi biróságaink sem felelnek meg teljesen hivatásuknak; de tévednek, ha e részben a haladást és a már elért fölényt az administrativ közegek felett, nagyobb bizalom élvezetét kétségbe vonják.

Tudományunk egyik sarktétele, hogy jog és biró válhatlan, szervesen összefüggő, correlativ fogalmak. Ennek elismerésére a laikusokat kényszeriteni kell. Ha nálunk minden megyei főispán jogosultnak tartja magát a »könyvekből kiirt tanokkal« ellenkező élettapasztalatait fel- és túlbecsülni, melyek szerint minden jól van és more patrio javitható, akkor viszont méltán vindikálják jogászaink a döntő szavat a jogreformok dolgában azon régi angol jogi maxima szerint, hogy: »cuilibet in sua arte credendum est.«

A jog biró nélkül, a jog politikai hatóság kezében nem jog többé.

A változó politika és állandó jog küzdelme a hatalom és erkölcs küzdelme. A küzdelem a jogért küzdelem a jogtalan ellen. Legyen erős az államhatalom, de erős a jogban és a jog által. Az önkény nem emel, hanem csorbit erőt. A ki pedig a jogot a birótól elválasztja és elveszi, az kontár önkényére bizza és megrontja a jogot és evvel saját erejét megtöri, mert jogtalanná teszi. Lehet mindezt egyesek érdekében kovácsolt phrázisnak, a nagy néptömeget érzéktelen, buta üllőnek mondani, de ezzel nem lehet elvonni egy hajszálnyit sem azon mély emberi jogérzelemből, mely a gazdasági létharcz mellett és fölött a világtörténet folyásának hajtó kereke. Cuilibet in sua arte credendum est.

Igaz, hogy bizonyos magas bölcsészeti szempontból e kérdés is, mint az egész parlamentárismus, a problema felhőalakját ölti magára és kérdezni lehet, hogy a jogalkotó és jogalávetett emberek küzdelme a joghatalomért egyáltalán kibékithető-e és hogy a békés polgárisodásban, a társadalomnak az egyéni egoismustól közszellemü altruismusra haladó fejlődésében, legjobban választa-

tott-e ezen ut, mely minden egyént a politikai élet árjaiba sodor és mások dolgával foglalkozni szoktat? Nem-e elkerülhetlen tendentiája a parlamenti oligarchiának, ministerelnöki dictaturát creálni, a jogi felelősséget megsemmisiteni a politikai felelősség csalképe által?

De e felhőmagaslatnak magános álomszerü elmélkedése meddő és terméketlen és nem irányozhatja az élet reális, szüntelen folyamát és az azt mozgató örök erőket. Legyen fatalistikus vonás a történetben: az út választva van. Csak haladnunk, javitanunk lehet azon. A reformmunka állandóságát, folytonosságát és komolyságát pedig csak akként biztosithatjuk, ha elkésve bár, de későn nem, előkészitjük azon szellemi talajt, azon meggyőzött közvéleményt, melyben szilárd horgonyon nyugszanak a rohamosan átvett mivelődési intézmények, oltalmazva a szeszélyes szelek és zsákmánytszomjuhozó hullámok játéka ellen. Megismertetnünk kell az emberiség fejlődésében alkotott üdvös és korszerü intézményeket, azok gyakorlati értékét és eszmei fenségét a laikusok körében is, hogy azokat rokonszenvesekké tegyük és biztositsuk a nemtudás vis maior-a ellen, mely következetlen alkalmazás és visszaesés által compromittálja a helyes elveket és a hitétől megfosztott népet skeptikus resignatióba sodorja.

Az emberi társadalom tevékenysége nem ismer szünetet; annak helyes utmutatója csak észszerü czél lehet. E czélt és eszközeit a társadalmi tudomány állapitja meg. Korlátolt, mint minden emberi tudás, nem csalhatatlan. De ki az igazságot keresve téved, csak ideiglenesen téveszti el a czélt; mig az, ki téved, mert nem akar tudni, soha czélt nem érhet.

Mi nekünk a társadalmi tudomány, melynek egyik oldala a jogtudomány, nem pusztán »nézetek gyüjteménye«, mint a tudatlan gyakorlat és politikai routine érdekelt emberei hinni hajlandók.

Mi bennünk az őszinte és tehetséges kutatók összhangja, melyet a népek tapasztalata igazol, az eszmék és tények vallomása arról, mely állami és jogi intézmények létesitik és emelik, vagy csorbitják és szüntetik meg az egyéni és társadalmi jólétet, nem puszta erkölcsi hitet, hanem érveken érlelt itéletet alkotnak.

Ezért kötelességünkhöz méltó feladatnak vélem, hogy a jog-

állam egyik oszlopáról értekezvén, emlékezzünk meg arról és emlé keztessünk reá, hogy az államhatalmak megosztása, 48-iki alkotmányunk egyik alapja, 69-iki alaptörvényünk szelleme nemcsak nemzetünk hosszu és fájdalmas küzdelmeinek vivmánya volt, hanem az egész emberiség szellemi, erkölcsi és politikai fejlődésének egyik eredménye és gyümölcse, a mai kornak még fel nem adott, fel nem adható tudományos igazsága. Ha tehát visszatérve régi tévutakra, gátot emelünk Nyugateurópa, a szülő eszmék tengere ellen, akkor az elszigetelt, elzárt jogcsatornánk kiszáradni, körülötte ősnemzeti sivatag képződni fog. Ha denaturalizáljuk az átültetett művelődési intézményt, a tudomány apálya egyszersmind a jog apálya lesz. Ha szövetkezünk Ujgermánia katonai és bureaukratikus, gazdasági és jogi reactiojának szellemével, sorsunk ismét az lesz, mint osztrák provincialis korunkban.

Reméljük b. Eötvös József jóslatával:

»Meglehet sulyos szenvedések állanak még előttünk ama nagy harczban, — melyben az, a minek jog az alapja, és az, ami csak anyagi erőre támaszkodik — szemben áll egymással, és lehet, hogy még soká tart e harcz, de bizonyára azon ügyé lesz a diadal, a mely mellett az eberek minden nemes érzelme sikra szálland; mert egy tartós jövőnek épületét csak erkölcsi alapokon és tiszta kezekkel emelhetni föl.«

Az épitő tudja, hogy romokból támad uj élet.

Épitsünk!

Budapest, 1880. Az „Athenaeum“ r. t. könyvnyomdája.